

УДК 911.3

Батиченко С.П., асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТИПІЗАЦІЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА ЗАХВОРЮВАНІСТЮ НАСЕЛЕННЯ

Ключові слова: захворюваність, рівень захворюваності, типізація, тип регіону

Вступ. Постановка проблеми. Суспільно-географічне дослідження захворюваності населення регіонів України розкриває територіальні тенденції, особливості та закономірності поширення хвороб. Таке дослідження спрямоване на виявлення основних чинників захворюваності населення регіонів, тенденцій поширення різних видів захворювань в контексті соціально-демографічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою суспільно-географічного дослідження захворюваності населення стали теоретичні та прикладні розробки фахівців у галузі медичної географії – В. Барановського, Е. Бондаренка, В. Гуцуляка, В. Шевченка, Л. Шевчук, Л. Романів, Г. Баркової, І. Мартусенко, Д. Шиян та ін. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених медико-географічним дослідженням, суспільно-географічні аспекти захворюваності населення вивчені недостатньо.

Формування цілей, постановка завдання. Метою написання статті є здійснення типізації регіонів України за рівнем захворюваності населення та визначення проблем і пріоритетних напрямів зниження рівня захворюваності населення для виділених типів.

Виклад основного матеріалу. Медична географія вивчає медико-географічні системи, закономірності поширення хвороб, вплив на захворюваність соціально-економічних причин та природно-географічні передумов їх поширення. В наш час в Україні сформувався такі напрямки наукових досліджень в медичній географії: визначення впливу природних, соціально-економічних, організаційно-управлінських та інфраструктурних чинників на стан здоров'я населення; вивчення медико-географічних систем мезорівня; вивчення географії захворюваності населення; дослідження питань історії медичної географії; медико-географічне картографування та моделювання.

Географія захворюваності населення – це складова медичної географії, яка вивчає територіальні відміни та особливості захворюваності населення, досліджує закономірності територіального поширення хвороб та встановлює причини, що їх зумовлюють. Окрім огляду просторового розміщення хвороб, факторів впливу на захворюваність населення, вона займається вивченням доступу до медичних послуг та просторового розміщення закладів, що

надають медичні послуги. Суспільно-географічне дослідження захворюваності населення включає просторово-часовий аналіз поширення хвороб та виявлення чинників, які його зумовлюють. Таким чином, просторові аспекти захворюваності населення на різні види хвороб передбачають типізацію регіонів за поширенням хвороб та рівнем захворюваності населення, що формується під впливом ряду чинників. Просторово-часові аспекти захворюваності населення визначають необхідність групування регіонів за динамікою процесів поширення різних видів захворювань.

На основі проведених групувань та кластеризацій регіонів України методом Варда, агломерованим методом та методом побудови карт самоорганізації Кохонена за кількісними і якісними показниками захворюваності населення доцільно виділяти такі типи регіонів за поширенням хвороб та рівнем захворюваності населення (рис. 1):

Тип 1 – Волинська, Рівненська, Тернопільська, Закарпатська та Чернівецька області – що характеризується найнижчим в Україні рівнем захворюваності дітей і підлітків, низьким рівнем захворюваності на туберкульоз, злоякісні новоутворення та розлади психіки, дитячої смертності та інвалідності населення, середнім рівнем загальної захворюваності населення.

Тип 2 – м. Київ – що характеризується найнижчим в Україні рівнем захворюваності населення на туберкульоз та розлади психіки, низькою дитячою смертністю, інвалідністю населення, високим рівнем поширення злоякісних новоутворень та загальної захворюваності населення.

Тип 3 – Вінницька, Київська, Харківська, Львівська, Івано-Франківська, Черкаська, Чернігівська, Хмельницька області та АР Крим – що характеризується низьким в Україні рівнем дитячої смертності, середнім рівнем захворюваності населення на туберкульоз, злоякісні новоутворення, розлади психіки, інвалідності населення, високим рівнем загальної захворюваності населення.

Тип 4 – Донецька, Луганська, Запорізька, Сумська, Житомирська та Полтавська області – що характеризується низьким в Україні рівнем загальної захворюваності населення, середнім рівнем захворюваності на злоякісні новоутворення та розлади психіки, високим рівнем захворюваності населення на туберкульоз, дитячої смертності та інвалідності населення.

Тип 5 – Дніпропетровська, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська та Херсонська області – що характеризується низьким в Україні рівнем загальної захворюваності населення працездатного віку та дітей і підлітків, найвищим рівнем захворюваності населення на туберкульоз, злоякісні новоутворення та розлади психіки, високим рівнем дитячої смертності та інвалідності населення.

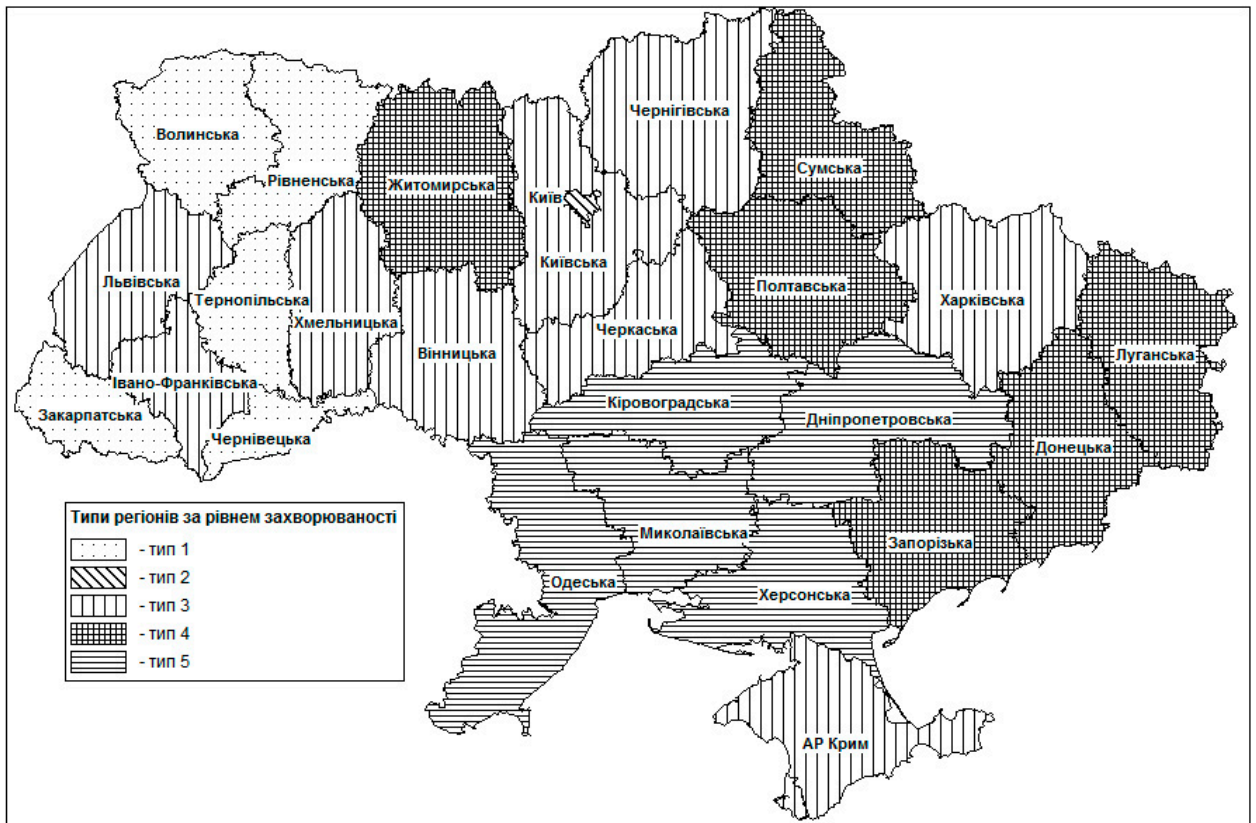

Рис. 1. Типи регіонів за рівнем захворюваності населення

На сучасному етапі розвитку суспільства стан здоров'я населення України характеризується високим рівнем поширення хронічних та соціально небезпечних захворювань. Високими залишаються показник смертності населення від різних видів захворювань та рівень інвалідності. Все це негативно впливає на рівень соціальної безпеки держави та її регіонів. В Концепції національної безпеки України серед трьох основних напрямів державної політики національної безпеки в соціальній сфері названі:

- вживання своєчасних заходів щодо протидії кризовим демографічним процесам;
- створення ефективної системи соціального захисту людини, охорона та відновлення її фізичного і духовного здоров'я;
- стимулювання розвитку і забезпечення всебічного захисту освітнього і культурного потенціалу України.

Водночас, основними загрозами соціальних пріоритетів національної безпеки України визначені:

- низький рівень життя та соціальної захищеності значних верств населення;
- наявність значної кількості безробітних та неконтрольованість міграційних процесів;
- погіршення стану здоров'я населення, високий рівень його захворюваності.

Проблеми захворюваності населення України об'єднані в такі блоки:

Блок 1. *Проблеми демографічного навантаження, як чинники захворюваності населення України:*

- старіння населення, регресивна вікова структура населення;
- низька тривалість життя населення;
- високий рівень смертності населення, насамперед, чоловіків у працездатному віці;
- високий рівень дитячої смертності;
- депопуляція населення.

Блок 2. *Проблеми медичного обслуговування, як чинники захворюваності населення України:*

- низька фізична (в сільській місцевості) та економічна (для окремих категорій населення) доступність якісної медичної допомоги;
- нераціональна організація системи надання медичної допомоги;
- незадовільний стан автопарку швидкої медичної допомоги;
- недостатній рівень підготовки кваліфікованих фахівців для медичних закладів, насамперед у сільській місцевості, неуккомплектованість кадри закладів медичного обслуговування, постаріння кадрів;
- неконкурентоспроможний рівень заробітної плати працівників медичної сфери, що впливає на мотивацію праці та якість надання медичних послуг;
- брак сучасних медичних технологій, недостатнє володіння ними, застарілість матеріально-технічної бази та неуккомплектованість медичних закладів обладнанням, приладами та медикаментозними препаратами;
- недостатнє та неефективне фінансування медичної системи;
- відсутність нормативно-правового регулювання платних медичних послуг.

Блок 3. *Проблеми незадовільного стану здоров'я населення України:*

- рівень загальної захворюваності населення зростає;
- високі показники захворюваності населення на туберкульоз та смертності населення від туберкульозу. За даними ВООЗ показник захворюваності населення на туберкульоз в Україні вдвічі вищий від середнього по країнах Європи;
- низький рівень реалізації заходів протидії туберкульозу;
- швидкі темпи поширення та високий рівень захворюваності населення на злоякісні новоутворення;
- низька ефективність лікування хворих на злоякісні новоутворення;
- пізнє виявлення соціально вразливих захворювань, таких як активний туберкульоз та злоякісні новоутворення, запущені та невиліковні форми даних видів захворюваності, ускладнення хронічних захворювань, особливо в сільській місцевості;
- недостатня забезпеченість життєво необхідними медичними препаратами та низький рівень їх доступності;

- низький рівень забезпеченості сільського населення аптечними закладами, а також недостатня наявність в них повного спектру медикаментозних препаратів.

З метою покращення складної медико-демографічної ситуації в Україні необхідні такі першочергові заходи:

- здійснення активної демографічної політики, спрямованої на стимулювання народжуваності і зниження смертності населення;
- реалізація соціальної політики підтримки молоді та захисту людей похилого віку, інвалідів;
- створення умов для стимулювання здорового способу життя, формування у населення поведінки, спрямованої на самозбереження;
- створення економічних умов для підвищення рівня життя населення і можливостей для самостійного зміцнення здоров'я;
- активізація ефективної профілактики захворювань різної етіології, особливо соціально значимих (туберкульоз, онкологічні захворювання);
- посилення заходів з попередження захворювань, запобігання інфекційним захворюванням;
- підвищення територіальної доступності та якості медичної допомоги для населення;
- удосконалення первинної медико-санітарної та екстреної медичної допомоги;
- покращення забезпеченості медичних закладів необхідною та сучасною матеріально-технічною базою (обладнанням, інвентарем та медикаментозними препаратами);
- реконструкція старих та будівництво нових перинатальних центрів, диспансерів по боротьбі з онкологічними хворобами, туберкульозом, наркоманією, психічними розладами;
- створення ефективної моделі координації роботи державних та приватних установ охорони здоров'я;
- удосконалення механізму фінансування та збільшення державних асигнувань у сферу охорони здоров'я;
- провадження системи стимулів покращення роботи працівників медичної сфери.

Розроблені заходи покращення медико-географічної ситуації для виділених за рівнем захворюваності населення типів регіонів України.

Тип 1 – З метою зниження рівня загальної захворюваності населення та стабілізації ситуації з показниками захворюваності населення на туберкульоз, злякисні новоутворення, психічні розлади, а також рівня інвалідності та дитячої смертності в регіонах необхідно здійснити такі пріоритетні заходи:

- знизити рівень безробіття, створити нові робочі місця в туристичній сфері, сільському господарстві, підвищити номінальну заробітну

плату населення, скоротити рівень бідності населення, створити передумови для формування середнього класу;

- удосконалити систему первинної медико-санітарної допомоги у сільській місцевості на основі впровадження практики сімейної медицини;
- корелювати забезпечення закладами охорони здоров'я та медичними фахівцями відповідно до потреб населення, насамперед, в сільській місцевості;
- модернізувати та укомплектувати заклади охорони здоров'я матеріально-технічною базою;
- модернізувати та укомплектувати швидку медичну допомогу, насамперед, в сільській місцевості;
- налагодити регулярні профілактичні огляди населення з метою виявлення різних видів захворюваності на ранніх етап розвитку.

Тип 2 – Для зниження рівня загальної захворюваності населення та захворюваності на злоякісні новоутворення і стабілізації ситуації щодо захворюваності населення на туберкульоз, розлади психіки, дитячої смертності та рівня інвалідності населення необхідно здійснити такі пріоритетні заходи:

- розробити та реалізувати стратегію формування здорового способу життя населення;
- підвищити ефективність використання наявних фінансових, матеріальних та кадрових ресурсів сфери охорони здоров'я;
- поліпшити надання медичної допомоги соціально вразливим верствам населення;
- вдосконалити укомплектованість та модернізувати матеріально-технічну і медикаментозну базу закладів діагностування та лікування хворих на онкологічні хвороби;
- запровадити обов'язковий безкоштовний профогляд населення;
- створити ефективну модель координації роботи приватних установ охорони здоров'я.

Тип 3 – Оскільки для регіонів даного типу характерний середній рівень захворюваності населення на туберкульоз, злоякісні новоутворення, розлади психіки, середній рівень інвалідності та високі показники загальної захворюваності поєднанні з низьким рівнем дитячої смертності, з метою покращення ситуації пріоритетними визначені такі заходи:

- зниження рівня безробіття, створення нових робочих місць, підвищення номінальної заробітної плати населення, створення передумов для формування середнього класу;
- реалізація соціальної політики підтримки молоді та захисту людей похилого віку;
- удосконалення системи первинної медико-санітарної допомоги у сільській місцевості;

- оптимізація територіальної структури медичної сфери, підвищення територіальної доступності та якості медичної допомоги для сільського населення;
- забезпечення закладів охорони здоров'я достатньою кількістю ресурсних засобів та модернізація їх матеріально-технічної бази, насамперед, в сільській місцевості;
- проведення безкоштовних профілактичних заходів захворюваності населення на соціально небезпечні та інфекційні хвороби;
- покращення фінансування сфери охорони здоров'я та підвищення мотивації праці медичних працівників;
- удосконалення роботи санаторно-курортних та лікувально-профілактичних закладів, збільшення їх фінансування.

Тип 4 – Для регіонів, що характеризуються низьким рівнем загальної захворюваності населення, середнім рівнем захворюваності на злоякісні новоутворення та розлади психіки, високим рівнем захворюваності населення на туберкульоз, дитячою смертністю та інвалідністю населення пріоритетними визначені такі заходи:

- здійснення активної демографічної політики, спрямованої на стимулювання народжуваності;
- активізація ефективної профілактики захворювань різної етіології, насамперед, соціально значимих (туберкульоз, наркоманія);
- створення умов для стимулювання здорового способу життя, формування у населення поведінки, спрямованої на самозбереження;
- підвищення якості надання медичних послуг за рахунок оптимізації мережі медичних закладів, запровадження ефективної системи лікування хворих;
- модернізація та укомплектованість необхідною матеріально-технічною базою закладів діагностування та лікування хворих на туберкульоз, онкологічні захворювання;
- проведення обов'язкових регулярних профілактичних оглядів, підвищення якості медичного обслуговування підлітків, матерів з дітьми віком до 1 року, вагітних, жінок фертильного віку;
- проведення активної екологічної політики з метою покращення ситуації із забрудненням атмосферного повітря, якістю питної води та поводження з відходами;
- збільшення фінансування закладів охорони здоров'я.

Тип 5 – Для регіонів, що характеризуються низьким в Україні рівнем загальної захворюваності населення працездатного віку та дітей і підлітків, найвищим рівнем захворюваності населення на туберкульоз, злоякісні новоутворення та розлади психіки, високим рівнем дитячої смертності та інвалідності населення пріоритетними визначені такі заходи:

- активізація ефективної профілактики захворювань різної етіології;

- забезпечення ефективної профілактики поширення інфекційних захворювань, передусім туберкульозу, забезпечення повної та ефективної імунізації дітей та підлітків;
- популяризація здорового способу життя, насамперед, серед підлітків та молоді;
- оптимізація територіальної структури медичної сфери, підвищення територіальної доступності та якості медичної допомоги для сільського населення;
- забезпечення закладів охорони здоров'я достатньою кількістю ресурсних засобів та модернізація їх матеріально-технічної бази, насамперед, в сільській місцевості;
- удосконалення первинної медико-санітарної допомоги в сільській місцевості;
- реконструкція старих та будівництво нових перинатальних центрів, диспансерів по боротьбі з онкологічними хворобами, туберкульозом, наркоманією, психічними розладами;
- удосконалення механізму фінансування сфери охорони здоров'я, підвищення мотивації праці медичних працівників;

Висновки. На державному рівні в Україні є потреба проведення ефективної реформи медичної сфери з метою поліпшення стану здоров'я населення, зменшення рівня захворюваності, інвалідності та смертності населення, зменшення рівня дитячої смертності, підвищення якості та доступності медичної допомоги. В Україні проведення реформ у медичній сфері започатковувалось неодноразово. Але жодна реформа не була завершена і не досягала своєї мети.

Список використаних джерел:

1. Мезенцева Н.І., Батиченко С.П. Суспільно-географічне дослідження захворюваності населення: теоретичні та методичні основи//Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К., 2012. – Вип. 2 (65). – с. 45-52.
2. Немець Л.М. Медична галузь Харківської області: територіальні особливості, проблеми та шляхи удосконалення (суспільно-географічні аспекти): монографія/ Л.М. Немець, Г.А. Баркова, К.А. Немець. – К.: Четверта хвиля, 2009. – 224 с.
3. Україна у цифрах у 2012 році. Статистичний збірник/ За ред. Осауленка О.Г. – К.: 2013. – 251 с.
4. Ukraine is ranked 76th out of 187 countries, the 2011 Human Development Report says// <http://www.undp.org.ua>

Батиченко С.П. Типізація регіонів України за захворюваністю населення

Визначено сутність географії захворюваності. Здійснено типізацію регіонів України за захворюваністю населення на різні види хвороб. Виділено 5 типів регіонів за поширенням різних видів захворюваності. Розкрито сутність та виділено три блоки проблем захворюваності населення регіонів

України. Визначено пріоритетні заходи зниження рівня захворюваності населення для виділених типів регіонів.

Ключові слова: захворюваність, рівень захворюваності, типізація, тип регіону

Батыченко С.П. Типизация регионов Украины по заболеваемости населения.

Определена сущность географии заболеваемости. Осуществлено типизацию регионов Украины по заболеваемости населения на различные виды болезней. Выделено 5 типов регионов по распространению различных видов заболеваемости. Раскрыта сущность и выделены три блока проблем заболеваемости населения регионов Украины. Определены приоритетные меры снижения уровня заболеваемости населения для выделенных типов регионов.

Ключевые слова: заболеваемость, уровень заболеваемости, типизация, тип региона

Batychenko S. Typification of Ukrainian regions of by population morbidity. The essence of geography morbidity is determined. The Ukrainian regions are typification of by population morbidity on various kinds of diseases. 5 types of regions by distribution on various kinds of diseases are proposed. The essence of problems are revealed and 3 blocks of population morbidity problems in Ukrainian regions are proposed. The priority measures of lowering population morbidity for selected types of regions are determined.

Keywords: morbidity, level morbidity, typification , type of region